

ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ КАФЕДРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

15 квітня далекого 1955 року після закінчення аспірантури напередодні захисту кандидатської дисертації я прийшла на роботу в Харківський педагогічний інститут ім. Г. С. Сковороди. Тут я працювала викладачем, доцентом, професором, із 1967 до 2003 р. очолювала кафедру української мови.

На кафедрі в 1955 р. єдиним кандидатом наук був завідувач – доцент О. Я. Петренко, який прийняв мене добре, ми відразу порозумілися й у нас завжди були приятні стосунки. Він був із когорти «старших» (кінець 1920-х – початку 1930-х рр.) вихованців Леоніда Арсенійовича Булаховського, тож часто доброзичливо згадував про свого вчителя.

На кафедрі в той час працювали Наталія Яківна Дніпровська, яка читала переважно курс синтаксису української мови, Ольга Михайлівна Полякова, прекрасний учитель і педагог, що вела курси морфології й методики викладання української мови.

За якийсь час прийшов Анатолій Васильович Майборода. Він був педагогом за покликанням. Викладав старослов'янську мову (пізніше разом із дружиною, Лідією Іванівною Коломієць, вони видали підручники й посібники з цього курсу).

Коли 1 січня 1967 року виокремилася кафедра української мови і я почала завідувати кафедрою, на ній працювало шість чоловік і не було жодного кандидата наук: А. О. Свашенко – аспірантка Ф. П. Медведєва із ще незахищеною дисертацією; О. Г. Муромцева – заочна аспірантка Інституту мовознавства; А. П. Ярещенко – аспірант Ф. П. Медведєва; С. Б. Стасєвський – недавній випускник, який повернувся з лав Радянської Армії. Усі вони позитивно сприйняли мій прихід. Із вересня 1967 року на кафедру прийшов кандидат наук, доцент із досвідом роботи проректора Дорошенко Сергій Іванович. Він одразу одержав посаду проректора з навчальної роботи.

Оцей склад став осередком, із якого зріс наш сучасний колектив.

Так склалося, що від самого початку на нашій кафедрі поєдналися дві вертикалі – вікова й наукова. Минав час, з'явилися нові люди, але гармонійне поєднання старших і молодших, учителів й учнів зберігається й досі. Протягом наступних десяти років на кафедрі з'явилися нові постаті, спочатку молоді, що потім дозрівали, – О. А. Олексенко, І. В. Тимченко, П. О. Редін, Л. С. Загребельна, В. І. Бездітко. Коли я захистила докторську дисертацію, вони по черзі стали моїми аспірантами й кандидатами наук і разом зі старшими створили основу нашої кафедри, що тримає колектив у добрій формі понад сорок років. Ці викладачі становлять, як ми жартома говоримо, старшу групу аспірантів.

У роботі з колективом важливо було створити для всіх і для кожного рівні можливості реалізації своїх здібностей. Я вважаю, що «невдахи» в колективі створюють несприятливі обставини: сама особа підсвідомо (або й свідомо) вважає себе обійденою, або ушкодженою, а люди довкола мають ніби почуття провини. Тому я завжди дбала, щоб кожен мав умови для зростання.

На нашій кафедрі від початку було прагнення, щоб усі мали науковий ступінь. Хтось скаже, що не кожному це дано. Але ж таких ми на роботу не брали!

Цей принцип спрацював і коли Сергій Іванович Дорошенко захистив докторську дисертацію. Мені незручно було мати «підлеглим» людину такого досвіду й таких заслуг. Він був учасником бойових дій під час Великої Вітчизняної війни, а це для мене завжди було великою й почесною заслугою, якої ми, молодші, ніколи не матимемо. Наша кафедра була на той час кількісно великою й обслуговувала кілька факультетів, що у вивченні української мови мали свою специфіку.

Тому я звернулася до ректорату із пропозицією створити ще одну кафедру української мови, де б завідувачем був Сергій Іванович. Проректор із навчальної роботи (В. І. Євдокимов) з ентузіазмом сприйняв цю ідею, і вона була втілена в життя.

Те, що професор повинен мати свій колектив, свою кафедру, зумовлене не тільки етичними принципами, а й виробничими, діловими. Якщо ти професор не на один день – день захисту, то в тебе є певні наукові й методологічні та методичні задуми, для реалізації яких потрібен колектив однодумців. Ми з Сергієм Івановичем працюємо дружно вже п'ятдесят років, але для найповнішої реалізації його власних задумів велике значення мала і його кафедра.

Сергій Іванович у силу різних обставин ішов в інші колективи – ректорат, докторантура, інша кафедра, – але щоразу повертався на нашу кафедру, і ми радо приймали його. І сьогодні, на сотому десятку, він є знаковою постаттю на кафедрі: високий, статний, красивий, завжди елегантний і доброзичливий, із легкою патиною гумору, він є улюбленцем студентів і викладачів.

За якийсь десяток років виявила бажання писати докторську дисертацію О. Г. Муромцева. Через деякий час вона захистила докторську дисертацію, стала завідувати кафедрою українознавства, що викладала українську мову (ділове мовлення) на неспеціальних факультетах, і проводила там велику просвітницьку роботу. Цей напрямок відповідав її вдачі й уподобанням.

Отже, усі на кафедрі мають бути успішними. І вони були і є такі, а ми дбаємо про це.

Станіслав Борисович Стасевський, колись чубатий веселий студент, – людина незвичайно позитивна, розумна, вдумлива, шаноблива, доброзичлива. Оскільки на час початку викладацької діяльності С. Б. Стасевського на кафедрі аспірантури ще не було, ми відрядили його до Києва в Інститут мовознавства АН України. І тут йому пощастило: він потрапив у дбайливі руки професора М. А. Жовтобрюха, що став молодикові не тільки науковим керівником, а й мудрим наставником. Він виконав завдання кафедри – став кандидатом наук і повернувся в інститут. І тут виявився не тільки його викладацький і виховательський хист, а й талант керівника, що зумовило його успішність у житті: він був багаторічним деканом, кілька років – проректором із заочного навчання, і скрізь виявлялись домінанти його натури – професійність, принципність, людяність, доброта й чемність, незалежно від кон'юнктури довшола.

Одним із перших викладачів кафедри української мови був Артур Петрович Ярещенко, який прийшов у виш після роботи в сільській школі. Нахил до наукової роботи мав ще зі студентських років, щодо дисертації спілкувався з професором Ф. П. Медведєвим. На кафедрі перед ним постало питання про дисертацію, і він захистив її уже незабаром. Майже все його творче науково-педагогічне життя пов'язане з нашою кафедрою, і він досі вважає себе її членом.

Отже, протягом перших п'яти років усі викладачі нашої кафедри мали науковий ступінь кандидата наук. А за десять років з'явилися доктори — С. І. Дорошенко та Л. А. Лисиченко. Доктори свої, вирощені на кафедрі, не позичені.

Наукове лінгвістичне середовище змінювалося. Для підвищення кваліфікації молоді, що з'явилася на кафедрі, було створено аспірантуру (1987), до якої потяглися й молоді викладачі інших мовних кафедр, зокрема й іноземних мов.

У моїй докторській дисертації містився ряд позицій, що пройшли “другим планом” і не знайшли належного розкриття, бо не вписувались у її проблематику. Але ті питання стали основою для проблематики дисертацій моїх перших аспірантів.

Першою моєю офіційною аспіранткою була Олена Андріївна Олексенко. Вона — людина організована, вольова та неабияких здібностей до наукової роботи. Я на неї покладала великі надії як на потенційного доктора наук. Однак її успішність розкрилася насамперед у керівній організації діяльності: близько сімнадцяти років вона була деканом заочного факультету, зараз уже майже п'ятнадцять років не менш успішно керує нашою кафедрою, отримавши вчене звання професора.

Подібний шлях пройшли кандидат філологічних наук, доцент Ірина Вікторівна Тимченко, яка десять років була деканом українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка; кандидат філологічних наук, доцент Петро Олексійович Редін, який нині керує кафедрою української мови в Харківському регіональному інституті Національної академії державного управління при Президентові України; кандидат філологічних наук, доцент І. Є. Богданова, що очолює кафедру мовної підготовки в Національному університеті цивільного захисту України; доктор філологічних наук, професор О. О. Маленко, яка завідує кафедрою українознавства і лінгводидактики в нашому університеті.

Згадую моїх перших аспірантів Ларису Семенівну Загребельну (одного з організаторів виховної роботи на факультеті), Валентину Іванівну Бездітко, яка теж усе життя пропрацювала на кафедрі. Серед перших аспірантів була й Л. М. Пелепейченко з кафедри російської мови. Людина енергійна, креативна, вона захистила кандидатську роботу, а незабаром і докторську дисертацію. Багато років вона завідувала кафедрою російської мови в нашому інституті, а зараз очолює кафедру в академії внутрішніх військ МВС України.

Свого часу на кафедрі з'явилася стажист В. П. Сімонок. Про її працьовитість, цілеспрямованість, товарицькість можна говорити тільки в найвищих

оцінних ступенях. Валентина Петрівна після стажування захистила кандидатську дисертацію, поставила собі за мету – докторську й досягла цієї мети. Уже багато років вона завідує кафедрою іноземних мов у Національній юридичній академії імені Ярослава Мудрого.

У середині 1980-х рр. із Луганського педінституту на кафедру приїхала працювати кандидат педагогічних наук, доцент Катерина Миколаївна Плиско й стала викладати курс методики навчання української мови в школі. У дев'яностих вона успішно захистила докторську дисертацію з проблем лінгводидактики.

Іще один доктор наук приїхала до нас із Тернополя – Світлана Володимирівна Ломакович, синтаксист, яка свого часу навчалася на філологічному факультеті нашого інституту на відділенні російської мови, а потім стала викладати на нашій кафедрі, керувати аспірантами. Тож у 1990-х рр. кафедра вже мала постійних чотирьох докторів наук, які могли керувати аспірантами з різних галузей мовознавства й лінгводидактики.

Долучилася до навчальної діяльності на нашій кафедрі й професор зі Львова – Тетяна Анатоліївна Космеда, яка захистила докторську дисертацію в Харкові, працювала в нас за сумісництвом, доклавши багато зусиль для плекання молодих мовознавців.

Сьогодні український мовно-літературний факультет очолює колишній докторант нашої кафедри, мовознавець із Херсона Костянтин Юрійович Голобородько, який успішно захистив докторську дисертацію і виявив себе гарним організатором.

Кафедра працює успішно й перспективно: наукову молодь нашої кафедри помічають на всіх наукових конференціях, у цієї молоді великі перспективи. Наукові учні мої й моїх колег та учнів, випускники Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, колишні аспіранти докторів нашої кафедри кандидати філологічних наук О. А. Олексенко, С. В. Вакулєнко, Н. В. Шербакова, Н. В. Піддубна, Т. В. Беляєва, Ю. М. Лебеденко, І. А. Павлова, Т. Ф. Осіпова, Ю. О. Тимченко, Т. Ю. Лисиченко, О. В. Халіман – складають науково-педагогічний потенціал кафедри української мови, на якій здійснюється продуктивне керівництво аспірантами денної та заочної форми навчання та докторантами.

Завжди підтримує кафедру колишній її викладач, наш закордонний колега, кандидат філологічних наук, професор Андрій Іванович Даниленко, який зараз мешкає в Америці й викладає в одному з нью-йоркських університетів.

За п'ятдесятиліття кафедра зросла від невеликого педагогічного колективу із семи осіб, серед яких тільки завідувач мав науковий ступінь, до потужного науково-педагогічного колективу, де всі мають наукові ступені й гарні перспективи професійного зросту. Викладачі кафедри відіграють важливу роль в організації навчально-виховного процесу на українському мовно-літературному факультеті й у нашому університеті загалом.

(За виданням: Лисиченко Л. І на тім рушникові.../ Лідія Лисиченко. Х.: Видавництво "НТМТ", 2012. 274 с.)